

Uhorské volby a slovenská literatúra

Halász, Ivan

Hungarian Elections and Slovak Literature

Abstract

The main topic of the paper is the old Hungarian electoral process in the context of Slovak literature. The presentation of the short history of electoral regulations in the old Hungary is followed by the presentation of several Slovak writers dealing with electoral topics in their publications. The majority of these authors belong to Slovak Romanticism and Realism. A special chapter deals with the personal political experience of certain Slovak writers, because there is intensive relationship inside the Slovak cultural and political elite during this time. The topic of Hungarian elections was very popular in Slovak literature in the interwar period, too.

Key words

Hungary, Slovak literature, elections, Member of Parliament, electoral campaign, public administration.

Kľúčové slová

Uhorsko, slovenská literatúra, volby, poslanec parlamentu, volebná kampaň, verejná správa.

Je všeobecne známe, že moderný slovenský národ, jeho ideológia a politika sa sformovali v podmienkach multietnického Uhorska, a to v intenzívnej interakcii s českým kultúrnym prostredím a čiastočne aj pod vplyvom myšlienok slovanskej vzájomnosti. (Škvarna 2007) Na vytvorenie novodobých politických návykov a mentality však spomedzi týchto faktorov malo určite najväčší vplyv uhorské verejnoprávne prostredie, ktoré predsa len pre prevažnú väčšinu slovenských národovcov znamenalo politickú i spoločenskú každodennosť. To platí nielen o starších obdobiach stredoeurópskej histórie, ale aj o 19. storočí, keď boli zahraničné ideové vplyvy na slovenské myslenie asi najsilnejšie, a to aspoň od čias reformácie.

Uhorské kráľovstvo v tomto zložitom období taktiež prechádzalo zložitou transformáciou, v dôsledku ktorej sa jeho starosvetské politické usporiadanie postupne modernizovalo a nakoniec sa zo starého stavovského zastupiteľského systému vytvoril relatívne liberálny politický poriadok, hoci i s mnohými prežitkami z minulosti. Inak tomu ale nebolo ani v ostatných európskych krajinách.

Uhorsko predstavovalo zaujímavý politický útvar, ktorý bol síce od roku 1526 súčasťou Habsburskej ríše, v rámci ktorej si však Uhorsko vďaka svojej veľkosti a odbojnosti zachovalo relatívne veľkú mieru autonómie. Habsburský absolutizmus tu mal preto inú podobu a dosiahol iné výsledky, než napríklad v českých alebo rakúskych krajinách. Hoci panovník pomerne často zvolával aj krajinské snemy, najväčší význam z hľadiska politickej každodennosti mali asi stoličné zhromaždenia, ktoré sa postupne stali tzv. baštami uhorskej autonómie a svojbytnosti. S určitou dávkou prehánania možno konštatovať, že jednotlivé uhorské stolice, na ktorých mali hlavné slovo reprezentanti rozličných vrstiev šľachty, v určitých obdobiach fungovali ako osobitné svety, resp. malé stavovské republiky.

Z tohto dôvodu predstavovali stoličné voľby alebo inak povedané reštavrácie (t. j. obnovy) stoličných orgánov vždy dôležitý moment v živote privilegovaných uhorských občanov. Tento typ udalostí politického života potom spracovala aj rodiaca sa moderná literatúra. Podobne tomu bolo aj v prípade volieb do krajinského snemu, menej už v prípade mestských volieb v slobodných kráľovských mestách.

Proces zobrazenia jednotlivých úrovní volieb mal svoju vnútornú dynamiku. V stavovskom období mali stoličné voľby pre literatúru do určitej miery väčší význam, lebo zväčša znamenali mobilizáciu väčšieho množstva ľudí. V poslednej tretine 19. storočia zase do popredia išli skôr celoštátne snemovné voľby, čo pravdepodobne súviselo s intenzívnejšou centralizáciou politického života i s celkovými štrukturálnymi politickými zmenami po roku 1867. Takouto zmenou bol napríklad vznik politických strán, modernizácia a väčšia politizácia verejnej správy, uvedomejší občania atď.

Uhorská volebná tematika a jej spoločenské pozadie

Zaujímavé sú i príčiny toho, prečo sa stoličné aj snemové voľby stali relatívne populárnou témou pre obe literatúry, ktoré sa plnou mierou sformovali v prostredí Uhorska – teda pre maďarskú aj slovenskú literatúru. V takzvanej modernej liberálnej dobe, teda viac-menej v poslednej tretine 19. storočia Uhorsko malo podobný počet voličov, ako mnohé iné európske krajiny. Tento počet prirodzene mohol kolísať, lebo okrem niekoľkých výnimiek sa v mnohých štátoch uplatňovali cenzové a vzdelanostné obmedzenia volebného práva. V období pred liberálnou modernizáciou, teda v časoch rozkvetu aj dozívania stavovského zastupiteľského systému, však Uhorsko malo podstatne viac voličov ako väčšina západo- a stredoeurópskych krajín a oblastí, české a rakúske korunné krajiny nevyvímajúc. V Európe žilo viac osôb privilegovaného šľachtického pôvodu len v poľsko-litovskom štáte, ktorý však zanikol už koncom 18. storočia.

Prirodzene vysoké percento šľachty v rámci spoločnosti znamenalo aj to, že značná časť tejto vrstvy nebola nejako zvlášť majetná, a dokonca sa svojim životným štýlom približovala viac mestským meštianskym alebo zámožnejším sedliackym vrstvám, než životnému štýlu skutočne majetnej aristokracie. Hlavný rozdiel v ich postavení oproti spomínaným sociálnym skupinám predstavovali práve politické participačné práva, ktoré preto zemaniam aj intenzívne využívali. To inak rovnako platilo v prípade Uhorska i poľsko-litovského štátu.

Percentuálne najpočetnejšiu vrstvu uhorskej šľachty predstavovali malí a strední zemaniam, ktorí dokonca v niektorých hornouhorských stolicích predstavovali až desatinu populácie. (Demmel 2011, 165) To bol napríklad prípad Turca a čiastočne aj Liptova, menej už Oravy alebo Trenčína, hoci aj tam bola táto spoločenská vrstva veľmi hojne zastúpená.

Z hľadiska literatúry je veľmi dôležitým faktom, že značná časť modernej odbornej inteligencie 19. storočia sa verbovala predovšetkým z tohto prostredia, lebo stále viac sa drobiaca pôda už nevedela zabezpečiť živobytie pre všetkých zemianskych chlapcov. Väčšina z nich sa síce snažila o kariéru vo verejnej správe, ale mnohí sa stali taktiež advokátmi, lekárnikmi alebo lekármi. Neboli neobvyklé ani remeselnícke povolania v mestách. Mesto, inteligencia a literatúra pritom do určitej miery predstavujú spojené nádoby.

Z tohto dôvodu vôbec neprekvapuje, že stoličné (čiže regionálne, resp. strednostupňové) alebo celoštátne voľby ako téma dostali podstatne väčšiu pozornosť v maďarskej a slovenskej literatúre prvých dvoch tretín 19. storočia, než napríklad v českej literatúre. V českom prostredí, ktoré bolo viac poznačené absolutizmom Habsburgovcov totiž v modernej dobe mali voľby všetkých úrovní menší význam a okrem toho sa dotýkali podstatne menšieho počtu osôb než v Uhorsku.

Netreba zabudnúť ani na to, že výraznejšia časť novej českej inteligencie mala meštiansky alebo plebejský pôvod, než tomu bolo v prípade Maďarov a Slovákov. Neskôr síce viacerí českí obrodenci a činitelia získali od cisára a kráľa rytiersky titul, ale ten dostali predovšetkým za svoje spoločenské zásluhy. Takto koncom 19. storočia získal šľachtický titul napríklad František Ladislav Rieger, zať Františka Palackého a vodca liberálno-konzervatívnych staročechov. (Český liberalizmus, 1995, 132) Z druhej strany spomedzi známejších slovenských národovcov mali napríklad zemiansky pôvod Anton Bernolák, Janko Jesenský, Pavol Országh-Hviezdoslav a čiastočne aj Ján Kalinčiak a Jozef Miloslav Hurban.

V prípade Slovákov je situácia špecifická aj v tom, že tá časť národnej inteligencie, ktorá nemala zemiansky pôvod (a išlo o jej väčšiu časť), pochádzala z prostredia drobnej protestantskej farárskej a učiteľskej inteligencie. Typickým predstaviteľom tejto vrstvy bol samotný Ľudovít Štúr. Táto časť inteligencie pritom taktiež mala svoju skúsenosť s voľbami a to aspoň na úrovni evanjelickej cirkevnej (presbyteriálnej) samosprávy. (Demmel 2011, 49–62) Podobná skúsenosť v českých krajinách zase chýbala, lebo tieto boli podstatne viac zasiahnuté protireformáciou a protestantské cirkevné štruktúry sa tu mohli postupne obnoviť až od konca 18. storočia.

Okrem toho netreba zabudnúť ani na to, že nezemanský pôvod ešte nemusel znamenať neprekonateľnú prekážku pre vstup do stavovských zastupiteľských zborov. Poslancom – ablegátom – snemu sa totiž bolo možné stať napríklad aj z poverenia mestského zastupiteľstva slobodného kráľovského mesta alebo ako zástupca katolíckej cirkvi. Veľký podporovateľ bernolákovského hnutia a slovenčiny kanonik Štefan Greguš napríklad zastupoval na uhorskom sneme v roku 1832 nitriansku kapitolu, neskorší banskobystrický biskup a zakladateľ Matice slovenskej Štefan Moyses zase na sneme zvolenom v roku 1847 reprezentoval záhrebskú kapitolu. (Demmel 2011, 246–248)

Moyes primerane záujmom zboru, ktorý ho delegoval na snem, ani nejako zvlášť nespolupracoval s Ľudovítom Štúrom, ktorý tu bol prítomný ako ablegát slobodného kráľovského mesta Zvolen. Štúra, ktorý sa inak sám ponúkol Zvolenčanom za poslancu a dokonca sa vzdal nárokov na plat a úhradu nákladov (koniec-koncov býval a pôsobil práve v tom Prešporku, kde sa konal tento rozhodujúci snem), mohol v tomto smere inšpirovať hlavne Juraj Palkovič, jeho voľakedajší profesor z prešporského lýcea, ktorý pred niekoľkými rokmi takto ako vzdelaný a vážny muž na uhorskom sneme zastupoval slobodné kráľovské mesto Krupinu. (Demmel 2011, 234–240)

Priama politická skúsenosť zo zastupiteľských zborov teda vôbec nebola ojedinelým zjavom v slovenskom kultúrno-literárnom prostredí už ani v období stavovského systému. Takúto skúsenosť síce nemal Ján Kalinčiak, ktorý sa inak

otvoreným politickým prejavom vedome vyhýbal dokonca aj v rokoch revolúcie 1848/1849, keď sa do víru takýchto udalostí dostali aj také osobnosti, o ktorých by to nikto nepredpokladal. Tento fakt mu inak jeho druhovia a spoluputníci zo štúrovskej generácie dlho zazlievali. Kalinčiak svoju vtedajšiu politickú pasivitu vysvetľoval postavením riaditeľa nižšieho gymnázia v Modre, ale pravdepodobne sa asi ani nevedel rozhodnúť medzi protislovenskými, ale liberálnymi „košutovcami“ a národnými, avšak procisárskymi „hurbanovcami.“ (Halász 1998, 152; Mikula 2005, 268)

Ku Kalinčiakovmu menu sa napriek tomuto všetkému viaže asi najväčší a najznámejší slovenský „volebný“ román *Reštavrácia* z roku 1859. Román zobrazuje voľby vicišpána a ostatných stoličných úradníkov vo vymyslenej hornouhorskej stolici, ktorej prototypom však mohla byť hociktorá uhorská župa, veď stavovské stoličné voľby prebiehali skoro všade rovnako. Autor tu čiastočne čerpal aj z vlastných skúseností, lebo v detstve bol pravdepodobne svedkom viacerých takýchto hlasovaní, alebo ich aspoň poznal z rozprávania svojich príbuzných, starších hornouhorských zemanov. Na rozdiel od väčšiny romantických diel sa *Reštavrácia* končí pozitívne – teda zbrataním sa dvoch znepriatelených a znesvárených táborov a rozdelením si funkcií v stolici. Zaujímavé je, že tu národnostná otázka nezohráva výraznejšiu úlohu. Ako vysvitne neskôr, po analýze ostatných diel súdobej slovenskej literatúry, týmto vlastne Kalinčiak založil zvláštnu tradíciu staršej slovenskej „volebnej literatúry.“ Zemianski stúpenici oboch kandidátov na vicišpána, ktorí inak obaja mali skôr slovensky znejúce meno (Potocký a Bešeňovský) hovorili v každodennom živote síce po slovensky, ale národnou otázkou sa nejako zvlášť ešte nezaoberali. Avšak predtým dobrý latinár, prvý podžupan Adam Bešeňovský sa veľmi teší prítomnosti synovca a zároveň stoličného slúžneho vo svojom dome, lebo ten po rokoch štúdia a jurátskej praxe v Pešti dobre ovládal maďarčinu. Bešeňovský má totiž s väčšinovým jazykom Uhorska trochu problémy. Ako prefíkaný a dobre orientovaný politik však vycítil, že by ho v časoch zavádzania maďarčiny do verejného života mohla táto maličkosť pozbaviť vplyvu na stoličný život. Inak próza plasticky opisuje volebný boj dvoch táborov, ktorých charakterizovalo podplácanie, vydieranie, zastrašovanie a dokonca unášanie protivníkov, alebo aspoň ich hlavných kortešov. Nakoniec sa však všetko po mnohých peripetiách vcelku šťastne vyrieši a to podľa princípu „vrana vrane oko nevykole.“

Uhorské volebné predpisy a prax

Nové obdobie v slovenskom národnom živote a taktiež aj v spôsobe zobrazovania volebnej problematiky slovenskou literatúrou začalo po obnovení ústavného života v roku 1860 a ešte viac po rakúsko-uhorskom vyrovnaní. K pochopeniu celej problematiky je potrebné urobiť aspoň krátky exkurz do uhorského volebného systému obdobia dualizmu. Základy nestavovského politického systému boli položené v roku 1848, keď posledný stavovský snem zvolený v roku 1847 prijal nový liberálny volebný zákon, ktorý stál na pozícii modernejšieho ľudového zastupiteľského poriadku. Volebné právo dostali síce primerane duchu tej doby len muži, aj to pri zohľadnení vzdelanostných a majetkových pomerov (išlo teda o cenzové volebné právo), avšak už nebol podstatný pôvod – teda či

išlo o privilegizovanú (šľachtickú, cirkevnú, mestskú) alebo nepriviligizovanú osobu. Stavovskí voliči, ktorí mali volebné právo už aj pred rokom 1848 si ho síce zachovali, ale v dolnej komore uhorského snemu to bol jediný ústupok pôvodnej stavovskej spoločnosti. (Dezső 2002, 22–27)

Tento volebný zákon prevzalo aj dualistické Uhorsko ktoré ho potom v roku 1874 čiastočne novelizovalo. Počet potenciálnych voličov sa vtedy dokonca trochu zúžil, nešlo teda o demokratizačnú novelu. Uhorský volebný systém bol od svojho vzniku postavený na cenzovom volebnom práve dospelých mužov, štátnych občanov Uhorska. Ako už o tom bola reč vyššie zákony poznali dva druhy cenzov – vzdelanostný a majetkový. Aktívne volebné právo mali od prijatia zákona číslo V. z roku 1848 teda tí uhorskí muži, ktorí nepodliehali gazdovi, a ktorí spolu s rodinnými príslušníkmi vlastnili dom alebo pôdu v hodnote 300 strieborných forintov alebo na dedine disponovali aspoň štvrtinou bývalého urbárskeho pozemku. Za určitých majetkových a daňových podmienok disponovali aktívnym volebným právom aj obchodníci, remeselníci a priemyselníci. Nakoniec volebné právo mala na základe vzdelanostného cenzu aj inteligencia (absolventi univerzít a vysokých škôl, duchovné osoby, notári, učitelia atď.) Pasívne volebné právo, teda právo byť zvolený, mali len občania, ktorí ovládali jazyk zákonodarstva – t. j. maďarčinu. Voliť mohli občania, ktorí dosiahli vek 20 rokov, zvolení však mohli byť len od svojich 24 rokov. (Mezey 1996, 266–269)

Volby sa konali verejne, ale niektoré opozičné obvody dokázali ešte v roku 1848 garantovať – ak chceli – aj tajnosť volieb. (Dezső 2002, 17) To však vôbec nebolo typickým javom a väčšina volieb po roku 1867 prebiehala v réžii vlády a to verejne. Od roku 1874, sa po prijatí zákona číslo XXXIII. so všeobecnou platnosťou volilo verejne alebo otvorene – čiže bez zabezpečenia tajnosti volieb. Tento fakt prirodzene dával veľkú možnosť vládnym orgánom ovplyvňovať priebeh a výsledky volieb. Nový zákon z roku 1874 okrem toho sprísnil cenzové podmienky (t. j. z majetkového cenzu prešiel na platformu daňových cenzov), čo znamenalo zníženie počtu voličov oproti roku 1848. Konkrétne počet oprávnených voličov klesol z dovtedajších 10 % asi na 6 %. (Csizmadia a kol. 1990, 354) Napriek tomuto všetkému počas volieb predsa len prebiehala v Uhorsku slobodná, hoci nie vždy korektná a čestná súťaž politických strán.

Volebný systém bol až do konca existencie Uhorska predmetom mnohých sporov a polemík. Najviac s ním boli nespokojné národnosti, ktoré ho považovali za diskriminačný, ako aj formujúce sa sociálnodemokratické robotnícke hnutie, ktoré kritizovalo hlavne jeho cenzový – teda takpovediac protiludový – charakter. Na začiatku 20. storočia sa z tohto dôvodu pripravovala veľká volebná reforma, ktorá mala síce rozšíriť počet voličov a priblížiť zavedenie všeobecného volebného práva, avšak kompenzovať to vláda chcela zavedením plurálneho volebného práva – teda systémom, v ktorom by vzdelanejšie a majetnejšie osoby mali viac hlasov.

Nakoniec k tejto reforme v jej pôvodnej podobe nedošlo. Uhorský parlament prijal len zákon číslo XIV. z roku 1913, ktorého návrh predložila vláda pod vedením premiéra Istvána Tiszu. Tento zákon však tajné volebné právo zaviedol len vo významnejších mestách. Inde naďalej ponechal v platnosti otvorené, teda verejné hlasovanie. Okrem toho zvýšil minimálny vek pre uplatnenie vo-

lebného práva na 30 rokov a len ľudia so stredoškolským vzdelaním mali toto právo už od svojich 24. rokov. Zákon síce znížil majetkový cenzus, ale predpísal potrebu absolvovať aspoň šesť tried ľudovej školy. Na základe tohto zákona sa však v krajine už nevolilo, lebo čoskoro vypukla prvá svetová vojna. Podobný osud postihol aj zákon číslo XVII. z roku 1918, ktorý bol síce podstatne demokratickejší, ale ani ten nezrušil všetky cenzové obmedzenia. (Csizmadia a kol. 1990, 355–356)

Pôvodne sa voľby do snemu konali každé tri roky, potom bol volebný cyklus predĺžený. Celý volebný systém bol založený na jednokolovom väčšinovom systéme, v ktorom mandát získal ten kandidát, ktorý dostal viac hlasov. Voliči volili verejne, t. je. pred volebnou komisiou museli deklarovvať a ktorého kandidáta odovzdávajú svoj hlas. Každý občan s volebným právom mal len jeden hlas do dolnej komory, kde vlastne aj prebiehal politický život. Voľby organizovala župná správa, čo v mnohých ohľadoch predurčilo ich výsledok.

Uhorské voľby tohto obdobia boli povestné rozličnými prehmatmi a kreatívnym ovplyvňovaním výsledkov (Szabó 1985), napriek tomu však išlo vcelku o liberálny systém, ktorý bol veľkou školu politizovania pre tú časť obyvateľstva, ktorá disponovala volebným právom. Voľby mali okrem toho vždy aj tak trochu slávnostný charakter, čo sa občas spomína nielen v dobovej maďarskej, ale aj slovenskej tlači a literatúre.

Veľmi plasticky to vyjadril Peter Kompiš vo svojej veľkej novele *Uhorské voľby*. Keď sa totiž jeden z hlavných protagonistov poviedky, statkár Fekeč dozvie, že ho vládna strana povolala za svojho korteša, tak má nasledovné pocity: „*Svet sa zatočil so mnou, a myslou mi preletelo celé to krásne, veľkolepé divadlo, plné zástav, oduševnených zástupov, sprevádzaných zvukami hudby, preletel všetok ten zimničný chvat, shon, závodenie, boje plné víťazstva, porážok a dobrodružstiev a všetok ten pestrý, rušný, opojne krásny, veselý život, ktorého meno: uhorské voľby.*“ (Kompiš 1931, 2)

Tento idylický opis volieb sa zrodil napriek tomu, že v novele sú neskôr opísané divoké scény bitiek medzi stúpenkami jednotlivých táborov, dokonca aj pokusov o lynčovanie protivníkov, scény násilného nadháňania jednoduchých dedičanov k volebným urnám, vydierania štátnych úradníkov v záujme toho, aby hlasovali proti svojmu svedomiu, ale v záujme zachovania si svojich zamestnaní atď. Odkiaľ teda pramenil ten pocit sviatočnosti?

Autor to ústami korteša Fekeča hneď i vysvetlil: „*Pozvanie žiadalo odo mňa primnoho. Opustiť mám svoje gazdovstvo pred samými hrabačkami a mám byť preč až do žatvy, prípadne aj cez žatvu, tedy počas najdôležitejších gazdovských prác. Ale slová «Príď nás ratovať» mi lichotily. Ja zapadlý, zadĺžený sedmoslivkár zachrániť mám vládnu stranu orlovského okresu pred porážkou! Nasledujúcich niekoľkých týždňov prestanem byť zabudnutým dedičanom, budem hrdinom dňa, stĺpom strany, obávaným protivníkom. Hruď nadýmala sa mi sebavedomím, a líca mi horeli od vzručenia. Tedy smelo napred! Hor sa do boja, v ktorom čaká na mňa tolká sláva!*“ (Kompiš 1931, 2.) Inak podobnú slávnosť je možné precítiť aj z neskoršie ešte prezentovanej poviedky Jozefa Gregora Tajovského pod názvom *Korteš*.

Slovenskí literáti vo voľbách a uhorskí poslanci zastupujúci Slovákov

Keď je reč o účasti Slovákov v uhorských voľbách, alebo o ich zastúpení v parlamente, treba vždy rozlíšiť pojem uvedomelých Slovákov, ktorí do volieb išli so slovenským národným programom (alebo naň aspoň pozitívne reagovali) a poslancov slovenského pôvodu, ktorí však túto otázku nijako neexponovali. Z tohto pohľadu je príznačný prípad Jána Nepomuka Bobulu, ktorý v 60. a 70. rokoch 19. storočia patril medzi hlavných predstaviteľov liberálnejšie orientovanej Novej školy slovenskej, ktorá vo voľbách v roku 1869 dokázala do uhorského parlamentu dostať dvoch poslancov (Jána Uhliarika a Zoltána Zmeškala). Samotný Bobula vtedy mandát nezískal. Po sérii neúspechov tohto politického hnutia sa úspešný stavebný podnikateľ Bobula rozhodol viac neexponovať svoju slovenskú politickú orientáciu a vybudoval si nový politický imidž ako zástupca vzťahujúcich sa budapeštianskych meštianskych – remeselníckych a obchodníckych – vrstiev. (Halász 2003, 5–15)

Bobula samotný sa najprv zaktivizoval na obvodnej úrovni, potom na úrovni hlavného mesta a nakoniec sa v roku 1892 dostal do celoštátneho parlamentu a to ako kandidát vládnej strany. Svoj obvod mal paradoxne na slovenskom území, v Starej Ľubovni. Vtedy ho však už väčšinová maďarská spoločnosť nepovažovala za Slováka, ale za poriadneho uhorského vlastníka, a ani on sám sa v tejto otázke neprejavoval. Na svoj pôvodný národ však ani neútočil, nestal sa teda renegátom alebo maďarónom. Svoj život po sérii neúspechov pri špekulácii s pozemkami zakončil z hľadiska uhorského parlamentarizmu štýlovo – stal sa hlavným dozorcom výstavby novej budovy parlamentu v Budapešti. (Halász 2003, 5–15)

Podobných uhorských vlastencov alebo priamo aj maďarónov slovenského pôvodu mohlo byť v snemových laviciach viac, ale toto ešte nie je úplne preskúmaná problematika a nepredstavuje ani hlavnú tému tejto publikácie. Z jej pohľadu je zaujímavá skôr otázka tých slovenských poslancov alebo kandidátov na poslancov, ktorí sa otvorene hlásili k národnému hnutiu a okrem toho boli aspoň čiastočne aj literárne činní.

S voľbami a s poslanceckou činnosťou mali skúsenosť viacerí slovenskí národovci poslednej tretiny 19. storočia. Medzi nimi zaujíma najvýznamnejšie miesto Viliam Paulíny-Tóth. Tento slovenský buditeľ, predstaviteľ národno-konzervatívnej Starej školy slovenskej a od roku 1871 aj prvý predseda Slovenskej národnej strany, bol totiž v rokoch 1869 až 1872 jediným poslancom svojej strany v uhorskom parlamente. Patril preto medzi veľmi aktívnych poslancov, no napriek tomu v nasledujúcom volebnom období už nebol zvolený a v roku 1877 nakoniec zomrel. (Bokes 1942)

To, že v tomto období so slovenským národným programom vôbec nebolo ľahké sa stať snemovým poslancom svedčí aj to, že Pavel Mudroň, Paulínyho nástupca na čele strany sa napriek sedemnásobnému kandidovaniu do uhorského snemu nikdy nedostal. (Jurčišinová 2014) Pritom predsedom strany bol až do roku 1914. Tu treba pripomenúť, že Slovenská národná strana od volieb v roku 1884 pod vplyvom neustálych neúspechov prešla do volebnej pasivity, v ktorej zotrvala až do volieb v roku 1901.

Do uhorského snemu sa od roku 1869 pokúšal dostať aj otec neskoršieho slovenského realistického spisovateľa Janka Jesenského, Ján Jesenský-Gašparé. Napriek tomu, že sa v záujme svojej kampane výrazne zadĺžil, mandát nezískal a ani martinskí národnári nespĺnil svoj sľub, v zmysle ktorého mu mali uhradiť vynaložené náklady. Tento fakt ho zruinoval a pravdepodobne spôsobil i jeho predčasnú smrť. Rodina preto neskôr trela biedu a aj Janko Jesenský vedel vyštudovať len vďaka enormnému úsiliu svojej matky a pomocou širšej rodiny. (Mikula 2005, 257)

Napriek tejto rodinnej tragédii a sklamaniam z niektorých národnárov sa Janko Jesenský neodvrátil od slovenského národného hnutia. Hoci pred prvou svetovou vojnou pôsobil ako advokát, na priamu politiku sa nedal a sústredil sa radšej na literatúru. Po vypuknutí vojny bol najprv väznený ako nespoľahlivý pansláv, potom ako vojak odvedený na východný front, kde dobrovoľne prešiel do ruského zajatia. V Rusku vstúpil do československých légii, s ktorými sa po vojne vrátil do vlasti. Tou sa mu vtedy stalo Československo, s ktorým bol ako presvedčený demokrat hlboko stotožnený. Po roku 1939 preto ťažko niesol jeho rozpad. Jesenský sa dožil oslobodenia a obnovenia republiky, v ktorej sa vďaka svojej celoživotnej literárnej činnosti stal jedným z prvých národných umelcov, avšak zomrel ešte v roku 1945.

Počas prvej svetovej vojny a v medzivojnovom období Jesenský síce získal bezprostrednú politickú skúsenosť, ale nie v parlamentných laviciach. Najprv pôsobil v legionárskej tlači, potom sa po vojne najprv stal hlavným županom niekoľkých žúp a nakoniec viceprezidentom prezídia Slovenskej krajiny. Jeho skúsenosť bola teda skôr exekutívna než poslanskeká. Ani počas Uhorska ne kandidoval do parlamentu, hoci ako národne uvedomelý advokát a zeman určité šance mohol mať. Svoje poznatky z fungovania verejnej správy zúročil pri napísaní jeho najrozsiahlejšieho (dvojvzäzkového) románu *Demokrati*, ktorý sa odohrával v prostredí československej byrokracie na Slovensku. Tento román však už nijako nesúvisí s uhorskou volebnou problematikou.

Jesenského životná dráha sa v mnohých ohľadoch vyvíjala paralelne s osudmi jeho rovesníka Jozefa Gregora-Tajovského. Obaja autori si boli v mnohom podobní – okrem ich konfesijného pozadia ich spájali napríklad kritický realizmus, ktorý u Tajovského prerástol do sociálneho realizmu, potom prechod do ruského zajatia a dobrovoľný vstup do československých légii, ako aj bezpodmienečné prijatie a trvalé akceptovanie medzivojnového demokratického Československa. Iné však bolo ich vzdelanie a profesijné zameranie. Gregor-Tajovský pochádzal z remeselnícko-roľníckeho prostredia, a najprv sa vyučil za učiteľa, avšak po častých konfliktoch s uhorskou vrchnosťou pre jeho slovenské národné postoje odišiel študovať na obchodnú akadémiu do Prahy a nakoniec sa stal bankovým úradníkom. Potom pôsobil na rozličných miestach Uhorska. Skoro na každom svojom pôsobisku mal blízko k národnému hnutiu. Nie je známe, že by sa aktívne pokúšal dostať do parlamentu, ale podľa znalosti pomerov a presných opisov volebnej kampane v jeho dielach je pravdepodobné, že sa ako volebný aktivista zúčastnil aspoň jednej alebo dvoch kampaní.

Skúsenosť s volebnými stretnutiami a kampaňou z ranej mladosti mal aj Martin Rázus, ktorý dokonca z tohto dôvodu musel opustiť meštiansku školu a v štúdiách pokračovať na inej škole. Rázus bol však podstatne mladší, než

Jesenský a Tajovský, okrem toho študoval aj v zahraničí, takže ku koncu Uhorska už nezískal ďalšiu volebnú skúsenosť. Napriek tomu chápal fungovanie predprevratovej uhorskej politiky a volebného systému. Tejto problematike sa potom okrem iného venoval vo svojom významnom románe *Krčmársky kráľ*, ktorý síce napísal už v 30. rokoch 20. storočia, ale odohráva sa ešte v starom Uhorsku.

Z druhej strany netreba zabudnúť, že Rázus ako jeden z mála aktívnych slovenských realistických spisovateľov (Paulíny-Tóth bol predsa len skôr reprezentantom prechodu medzi romantizmom a realizmom) mal poslaneckú skúsenosť. Túto však nezískal v uhorskom parlamente obdobia dualizmu, ale počas prvej Československej republiky, kde pôsobil ako predseda a poslanec Slovenskej národnej strany, ktorá v tomto období zastupovala predovšetkým evanjelické stredné vrstvy. Rázus bol po celý svoj život od štúdií až po predčasnú smrť taktiež evanjelickým farárom – na konci svojej dráhy v stredoslovenskom Brezne.

Aspoň krátko treba spomenúť aj Svetozára Hurbana Vajanského, ktorý sa podobne ako jeho otec Jozef Miloslav Hurban do snemových ľavic nedostal, pravda ani sa o to priveľmi nepokúšal. Na druhej strane Hurban starší bol v roku 1848 jedným z hlavných iniciátorov a hybnou silou prvej Slovenskej národnej rady, tento orgán mal však vtedy ešte veľmi ďaleko od klasického parlamentu. Jej členov napríklad nikdy nevolili.

Hurbanov syn, ktorý do povedomia širšej verejnosti vošiel pod menom Hurban-Vajanský taktiež už patril medzi hlavných ideológov národného hnutia a to v poslednej tretine 19. storočia a začiatkom 20. storočia. Ideologicky mu vždy bolo blízke cárske a konzervatívne Rusko. Vo svojich dielach Hurban-Vajanský vytvoril svoju konzervatívnu koncepciu pre slovenskú politiku. Jeho cieľom bolo získať hornouhorské slovenské zemianstvo pre spoluprácu s národným hnutím. Národne uvedomelá slovenská inteligencia mala postupne splynúť s politicky skúsenou zemiansko-statkárskou vrstvou. Takáto koncepcia sa viackrát objavila aj v jeho beletristických dielach. (Ábrahám 2011, 435–439)

Hurban-Vajanský však nebol len beletrista, literárny kritik a ideológ, ale aj politický publicista. Svoje analýzy a články uverejňoval v *Národných novinách* a niekedy pod iným menom prispieval aj do ruskej slavjanofilskej tlače. Vo svojich článkoch pomerne často reflektoval na problematiku uhorských volieb a politického života v parlamente. Za svoje názory a články bol trikrát odsúdený v tlačových procesoch a svoje tresty si poctivo aj odsedel vo vacovskej a segedínskej väznici. Tu treba pripomenúť, že najaktívnejšie obdobie spisovateľovho života pripadlo na obdobie politickej pasivity Slovenskej národnej strany, keď sa národný boj koncentroval predovšetkým na publicistiku a na záchranu pred tlačovými procesmi. Uhorská štátna moc na svoju kritiku a „panslavistickú propagandu“ totiž reagovala pomerne rázne, prirodzene v rámci pravidiel svojej doby. (Mikula 2005, 593)

Volby v slovenskej literatúre

Autori prezentovaní v predchádzajúcej časti sa pod vplyvom svojej bezprostrednej alebo skôr sprostredkovanej skúsenosti viackrát pokúsili v nejakej forme reflektovať problematiku uhorských volebných kampaní vo svojich literárnych dielach. Ich pozornosť sa však viac sústreďovala na otázku predvolebnej kampane, než na samotné fungovanie zastupiteľských zborov, a to asi preto, lebo s kandidátskou kampaňou mali intenzívnejšiu skúsenosť, než s poslancovaním. Toto vlastne platí pre celý vtedajší slovenský život v starom Uhorsku.

O Kalinčiakovom diele bola už reč vyššie. Cieľom nasledujúcich riadkov je priblížiť danú problematiku skôr v kontexte obdobia rakúsko-uhorského dualizmu, teda v rokoch 1867 až 1918. Jeden z prvých opisov dualistických volieb pochádza z pera Viliama Paulínyho-Tótha a vyšiel pod názvom *Volebné rozpočty* zo začiatku 70. rokov 19. storočia. V užšom slova zmysle tu vlastne ani nejde o beletristické dielo, skôr len o zachytenie vtedajšej volebnej kampane, ktorá vtedy viedla k Paulínyho zvoleniu za poslanca. Z estetického hľadiska preto nejde o prevratné dielo slovenskej literatúry.

Väčšia miera beletrizácie je charakteristická pre hore už spomínanú poviedku Jozefa Gregora Tajovského, ktorá vyšla pod názvom *Korteš*. Autor tu opisuje predvolebné strasti malého vidieckeho bankového úradníka Tonka Čierneho, ktorého ako národne uvedomelého Slováka povolali národovci do boja za slovenský mandát. Tento boj je však viac-menej už vopred stratený, v slovenské národnárske víťazstvo skoro nikto neverí, ale volební aktivisti chcú aspoň dokázať, že sú schopní zmobilizovať sa.

Tajovský situáciu zhrnul nasledovne: „*Bolo to pred pár rokmi. Maly byť poslanecké volby. Z Martina naložili vystupovať voľakomu aj v našom okrese so slovenským programom. My sme tu horliví Slováci, čítame noviny, kupujeme knihy, podporujeme študentov, ale poslanca voliť, to nám ťažšie pôjde, a kto sa nám na to aj dá s istým výhľadom na prepadnutie? No, že pre česť zástavy musíme sa ukázať! Keď muselo byť, našli sme aj kandidáta. Slovákov, ktorému je nie ľúto prepadnutia, ľahko vystúpiť za ablegáta. Peňazí nemá nikto, dávať niet odkiaľ, zástav netreba, a chvojiny za klobúk nájde sa kdekoľvek. A tak dívam sa, prečo v každom slovenskom okrese nevystupovalo sa. I to by budilo, otváralo oči národu, otužovalo do boja za tú našu slovenčinu.*“ (Tajovský, *Korteš*, 1.)

Hlavný hrdina Tonko Čierny vôbec nie je bojovný typ. Do predvolebnej kampane, v ktorej mal pôsobiť ako korteš slovenského kandidáta, ide len z národnej povinnosti a preto, lebo nevie povedať rozhodne nie. Avšak v skutočnosti sa vie len veľmi ťažko a nerád odpútať od svojej mladej a starostlivej manželky, ktorá si svojho konsolidovaného a nie moc aktívneho mužička dôkladne rozmaznáva. Ani ona nie je rada tomu, že dva-tri dni bude musieť byť bez mladomanžela. Obaja sa boja aj povestnej hrubosti a temperamentnosti uhorských volieb. Po rozličných peripetiách mladý slovenský korteš prespí polovičku volieb a vlastne ich aj zmešká. Za toto sa veľmi hanbí a domov sa vracia smutný a zahanbený.

Dej samotný nie je komplikovaný, ani nejako zvlášť podstatný. Príbeh je inak prerozprávajú autorom, ktorý je takpovediac tiež bankovým úradníkom a podobným kortešom, ako Tonko. Zaujímavé je tu skôr len to, že humorne

ladená poviedka okrem citovaného úvodu skoro vôbec neexponuje slovenskú národnú otázku. Boj Slovákov za mandát je tu vlastne úplne okrajová záležitosť, autor považuje za prirodzené, že slovenský kandidát za daných podmienok nemá veľké šance. Skôr sa snaží pozrieť na vec z humorného pohľadu, veľa sa zaoberá opisom vnútorných vlastností a zovňajšku mladého „korteša z národnej povinnosti,“ ktorému je však hocijaká forma boja úplne cudzia. Ide tu svojim spôsobom o typickú, nie priveľmi komplikovanú Tajovského poviedku. Tieto poviedky sa často snažia zachytiť jeden alebo maximálne dva podstatné momenty, a pokiaľ sa nevenujú komplikovanejším sociálnym súvislostiam, tak sa sústreďujú len na určité ľudské vlastnosti alebo životné situácie.

Rozsiahlejšia a zaujímavejšia je poviedka *Uhorské voľby* od Petra Kompiša (1886-1945), ktorá vyšla v zbierka humoresiek *Stoličný bál*. Kompiš študoval v Prahe, potom sa vrátil do Turčianskeho Sv. Martina, kde prevádzkovoval kníhkupectvo a zaoberal sa aj vydavateľskou činnosťou. Autor mal blízko k agrárnemu hnutiu a v medzivojnovom období preň aj pracoval ako novinár časopisu *Venkov*. Informácie o volebnej skúsenosti Kompiša nie sú k dispozícii, ale z dôvodu jeho mladého veku počas trvania Uhorska a štúdia v českých krajinách asi nemohli byť nejako rozsiahle, resp. hlboké. Okrem toho poviedka sa zrodila už v medzivojnovom období, teda po rozpade historického Uhorska a tlačou vyšla v spomínanej zbierke v roku 1931.

To však neznamená, že by nebola autentická alebo zaujímavá. Koniec-koncov Kompiš bol pred prvou svetovou vojnou už dospelý muž, takže o vtedajších pomeroch mohol mať aj mal vlastné skúsenosti a názor. Voľby, ktoré opisuje sa podľa autora odohrali začiatkom 20. storočia vo vymyslenom orlovskom okrese na slovenskom etnickom území.

Novela veľmi realisticky a trochu i humorne opisuje priebeh parlamentného volebného súboja medzi tzv. *bludármi* – t.j. katolíckymi ľudákmi – a tzv. *nezna-bohmi* – t. j. vládnymi liberálmi. Celá novela je podaná z pohľadu provládného korteša statkára Jula Fekeča, ktorého do volebného boja „zmobilizoval“ priateľ Gejza Malatínsky, šéf vicišpánskej kancelárie v Orlove. Ide tu u vymyslenú stolicu a vymyslené mestečká, ktorých prototypom však mohol byť hociktorý volebný obvod v dualistickom Hornom Uhorsku, kde bývali Slováci. Autor nekonkretizuje ani o ktoré voľby presne išlo, ale z niektorých náznakov je jasné, že išlo o hlasovanie, ktoré sa konalo už po prelome 19. a 20. storočia.

Rozličné podrobnosti, ktoré spomína autor a ktoré dokresľujú celý kolorit volebného procesu sa zdajú byť úplne autentické. Boj prebieha medzi „slobodomyselným,“ teda provládnym kandidátom Gyulom Poósom, takpovediac vládnu stranou „importovaným“ z Budapešti, a miestnym populárnym statkárom Istvánom Farbakym, ktorý reprezentuje vplyvnú, ale predsa len opozičnú ľudovú (teda katolícku) stranu. Voľby vyhral s pomocou verejnej správy, vládnej strany a trochu aj žandárov „prirodzene“ provládný kandidát. Ako vidieť z opisu, obaja kandidáti mali maďarské mená (autor inak aj ich krstné mená píše v maďarskej podobe), hoci Farbaky vedel po slovensky tak, ako keby to bol jeho rodný jazyk. Ale len ako keby.

Pritom veľkou politickou nevýhodou provládného kandidáta Poósa bolo, že bol v okrese úplne neznámy a nevedel ani slovo po slovensky, hoci autor zároveň priznáva, že „slovenská vec“ nehrala počas volieb väčšiu rolu. K voličom

však bolo potrebné nejako prehovoriť. Celú situáciu autor opísal nasledovne: „*Chyba, veľká chyba bola, že náš kandidát bol človek úplne neznámy, neznajúci k tomu ani slova slovensky, kdežto ľudácky kandidát, statkár Farbaky, potomok starej zemianskej rodiny, bol synom okresu, tuhý katolík, človek veľmi obľúbený, slovenčina mu bola takrečeno materinskou rečou. I rečníť vedel znamenite; hovoril k srdcu. K tomu bol mohutnej, impozantnej postavy, s peknou, trochu našedivastou bradou a fúzami. Náš kandidát, malý, útlý, bledý, chudokrevný Pešťan, s cvikrom na nose, a anglicky pristrohnutými fúzikami nebol figúrou vidiečanom práve sympatickou. Šípili v ňom napospol žida, trebárs bol katolík plnokrevný.*“ (Kompiš 1931, 5)

Autor sa však o tomto národnostnom aspekte ďalej nerozpisuje a skoro vôbec neexponuje slovenskú otázku. Pritom značná časť kortešov a voličov sú Slováci. Vyplýva to nielen z ich mien, ale aj z iných prejavov. Napríklad reč kandidáta Poósa prekladá do slovenčiny, ako jazyka zrozumiteľného pre voličov, kanonik Slivka. V poviedke sú síce určité narážky na maďarsko-slovenské vzťahy aj okrem hore uvedenej „jazykovej otázky“ počas kampane, ale ide skôr len o drobnosti. Napríklad vodca provládneho tábora v okrese, slúžny Aladár Smokócy, ako horlivý evanjelik a vlastenecký uhorský zeman nemá rád vo svojej cirkvi panslávov, aj voči nim aktívne bojuje.

Zdá sa, ako keby autor nedostatok slovenských akcentov vo volebnom programe oboch kandidátov jednoducho akceptoval, ako niečo úplne prirodzené a normálne. Otázne je však, či Kompiš takto len jednoducho zobral na vedomie fakty, alebo sa takýmto spôsobom pokúsil vyjadriť odcudzenosť uhorských volieb od slovenského života. Opis volieb je však priveľmi dôverný a počet slovenských priveľmi vysoký, aby bola pravdou druhá alternatíva.

V Kompišovej novele je zaujímavá taktiež charakteristika politického a spoločenského rozloženia síl v okrese: „*Ja som prišiel na kortešskú poradu už informovaný priateľom Gejzom o položení. Okres patrilo odjakživa našej vládnej strane. Predtým volieval skoro vždy ministrov. Pri minulej voľbe zostal ľudácky kandidát — bol ním vtedy statkár Farbaky — iba 64 hlasmi v menšine. Od posledných volieb sa ľudová strana veľmi zorganizovala. Kňazi nazakladali po dedinách miestnych odborov Katolíckej ľudovej jednoty, nazakladali katolíckych kruhov a potravných spolkov, ktoré sa stali čoskoro novými teplými hradami ľudáckeho ducha. Vcelku bolo možno povedať, že sídlo volebného okresu Orlov je vládneho smýšľania. Ale dediny, zfanatizované farármi, boli väčšinou ľudácke. Naša strana pozostávala hlavne z mešťanov, úradníkov, židov, drobných zemäňov a železničiarov. Stoličná klika bola, rozumie sa, jej hlavou a dušou. Keď aj sedliacka väčšina okresu bola rozhodne na strane ľudákov, boli drobní zemaní našej strane tým oddanejší. Držal ich pri vláde najmä vicispán Smokócy.*“ (Kompiš 1931, 3)

Aj zo spoločenskovedného hľadiska patria medzi najvzrušujúcejšie práve tie časti novely, v ktorých autor opisuje postoje a spôsoby mobilizácie v citáte spomínaných spoločenských vrstiev: židov napríklad mobilizovali provládni korteši odvolávaním sa na liberalizmus, resp. vyhrázaním sa, že ak liberáli prehrajú voľby, tak oni stratia licencie na svoje krčmy. Železničiarov a iných verejných zamestnancov zase ovplyvňovali priamo existenčným tlakom, zemanov opíjaním a odvolávaním sa na rodinné väzby a podobne. Hoci na margo naposledy menovaných treba pripomenúť, že väčšie problémy vznikali tam, kde zeman

boli katolíkmí, lebo ich konfesiónálna lojalita mohla prevážiť nad stavovskou a ideologickou identitou. Najväčšie problémy mala totiž vládna strana tam, kde sa na stranu ľudákov pridala aj miestna nobilita.

Silnou stránkou poviedky nie je teda jej národná angažovanosť, psychologická hĺbka a dokonca ani jej humor (hoci novela zďaleka nemá ľahkosť a milý humor Tajovského poviedky), ale skôr sila technického, resp. technologického opisu volieb. Nielen hlavnou udalosťou poviedky, ale takpovediac aj jej hlavným hrdinom je samotný volebný proces. Z pohľadu historika ide preto pravdepodobne o najzaujímavejšiu volebnú novelu v slovenskej literatúre. Svojím spôsobom sa vlastne podobá na Kalinčiakovu *Reštavráciu*, ktorú taktiež možno interpretovať ako „technologické“ dielo o voľbách a volebnej mentalite zemianstva.

Sila zážitkov z uhorských volieb pravdepodobne bola taká veľká že sa k tejto otázke niektorí autori vracali ešte aj 17 rokov po rozpade dualistického Uhorska. Prírodzene už nešlo o prvoplánové zobrazovanie volieb, ale skôr ich využitie na dokreslenie dobového koloritu. Asi najlepším príkladom je známy román Martina Rázusa, ktorý vyšiel pod názvom *Krčmársky kráľ* v roku 1935. Román sa odohráva v období dualizmu niekde na Horehroní v slovenskom vidieckom prostredí.

Dej je pomerne jednoduchý – opisuje mocenský boj dvoch miestnych podnikateľských skupín alebo skôr klanov o koncesie na prevádzkovanie krčiem v regióne. Na jednej strane stojí rozvetvená kresťansko-slovenská rodina „krčmárskeho kráľa“ Gáblika, na strane druhej židovský advokát Jakub Gelb a jeho klient Natan Rosenkranz, ktorý by chcel prelomiť monopolné postavenie Gáblikovcov, za ktorými stojí miestny magnát gróf Galassy s dobrými politickými konexiami v Budapešti. Obe skupiny používajú rozličné, často aj nepoctivé prostriedky na elimináciu protivníka. O vplyv v Budapešti bojujú pekné ženy (pekná mladá Gáblikova a príťažlivá židovská herečka, do ktorej sa zaľúbil Gelb), na mieste zase advokáti, statkári a podnikatelia.

Súčasťou tohto mocenského boja je aj volebný súboj počas uhorských volieb – dvojica Galassy-Gáblik podporujú provládneho kandidáta, židovské kruhy, ktoré inak mali v Budapešti blízko k liberálnej vláde, zase pre zmenu opozičného politika, ktorý im v prípade víťazstva sľúbil podporu. Zatiaľ, čo dve vplyvné skupiny bojovali o právo vyrábať a merať alkohol, okolitý jednoduchý ľud upadal a prežíval čoraz väčšiu krízu. Tu sa nezaprel Rázus – farár-moralizátor s vlašným vzťahom k nespútanému kapitalizmu.

Občas sa román interpretoval aj ako dielo s antisemitským podtónom, toto konštatovanie je však trochu skreslené. Hoci autor židovskú skupinu opisuje negatívne, o nič pozitívnejšie nevyzníeva ani tzv. kresťanská záujmová skupina, v ktorej sa spojili miestny slovenský podnikateľ a krčmár s uhorsko-maďarským šľachticom-statkárom. V oboch táboroch sú aj pozitívne postavy, ktoré časom precitnú a snažia sa žiť poriadny život. (Petrik 1990, 245)

Voľby tu teda nie sú zobrazené ako primárna a dôležitá téma, skôr ide len o dokreslenie celkového koloritu. Autor pravdepodobne chcel zobraziť, že za slobodnými a liberálnymi voľbami aj tu stoja konkrétne hospodárske záujmy, politické intrigy a malichernosť. Obe strany podvádzajú, zavádzajú a manipu-

lujú, súboj však napokon vyhráva ten silnejší – čiže boj sa končí úplne v duchu divokého kapitalizmu s jeho darwinistickými prvkami. Inak tu okrem opisu „nadhánania“ a „lanárenia“ voličov nie sú podrobnejšie zobrazené „technické“ parametre volebného procesu. To však asi ani nebolo autorovým cieľom.

*

Hoci slovenská realistická literatúra nevyprodukovala takého „barda uhorskej politiky a volieb“ akým bol Kalmán Mikszáth, aj v nej sa hlboko zakorenila tradícia opisu volieb. Každodenná politická skúsenosť Maďarov a Slovákov (ako aj iných národností) v tomto štátnom útvare bola totiž veľmi podobná. Preto by vlastne bolo veľmi prekvapujúce, keby slovenská literatúra na tento fakt nebola reagovala. Okrem toho, pravidelne sa opakujúce celoštátne súboje rozličných politických strán sa v období dualizmu takpovediac zaužívali – t. j. stali sa súčasťou dobovej reality a každodennosti. Tento fakt napriek všetkým protirečeniam netreba podceňovať.

Uhorské voľby určite nepatrili medzi najčistejšie a najkorektnejšie politické zápolenia v Európe, ale predsa len znamenali určitú občiansku školu pre novú – slobodnejšiu – svet. Netreba zabudnúť, že v období, keď uhorskí autori rozličných národností opisovali volebné prechmaty a manipulácie do celoštátneho zastupiteľského orgánu, ich súčasníci – ruskí realisti sa borili skôr s problematikou opisu tamojšieho politického radikalizmu a mentality teroristov.¹ Ako to celé nakoniec skončilo, všetci dobre vieme.

Literatúra

Ábrahám, Barna (2011): Nemesek, polgárok, parasztok Svetozár Hurban Vajanský Száraz hajtás c. regényében. In *Svetozár Hurban Vajanský: Száraz hajtás. Regény*. Budapest, Magyar Napló, s. 435–439.

Bokes, František (1942): *Viliam Paulíny-Tóth slovenský poslanec v rokoch 1869–1873*. Martin

Český liberalizmus (1995) Eds.: Znoj, Milan–Havránek, Jan–Sekera, Martin. Praha: Torst.

Csizmadia, Andor–Kovács, Kálmán–Asztalos, László (1990): *Magyar állam- és jogtörténet*. Negyedik kiadás. Budapest: Tankönyvkiadó.

Demmel József (2011): *A szlovák nemzet születése. Ludovít Štúr és a szlovák társadalom a 19. századi Magyarországon*. Pozsony: Kalligram.

Dezső, Márta–Nagyné Szegvári, Katalin–Rytkó, Emília (2002): *A választójog*. Budapest: Press Publica, s. 3–50.

Halász, Ivan (1998a): Ján Kalinčiak. Slovanskosť, slovenskosť a uhorský patriotizmus. In: *Rudnay Sándor és kora – Alexander Rudnay a jeho doba*. Ed.: Käfer, István, Ostrihom-Tranava, s. 149–154.

Halász Iván (1998b): Szlovák karrierlehetőségek a dualizmus korában In *Budapesti szlovákok kulturális öröksége*. Ed.: Hrivnák, Mihály. Budapest: Etnikum Kiadó, s. 185–196.

1 Pozri rozsiahly román Fjodora Dostojevského, ktorý vyšiel pod názvom *Besy* alebo vo svojej dobe kultový román Nikolaja Černyševského s názvom *Čo robiť?*

Halász Ivan (2003): Ján Nepomuk Bobula. In *Szlovák életpályák a dualizmuskori Budapesten*. Eds.: Kovács, Anna–Szabó, Orsolya. Budapest: MTA ENKKI Józsefvárosi Szlovák Kisebbségi Önkormányzat, s. 5–15.

Halász Iván–Schweitzer Gábor (2014): Variációk egy témára. Gondolatok Nagy Ignác és Ján Kalinčiak Tisztújítás című műveiről. In *A világ mi vagyunk... Liber Amicorum Imre Vörös*. Eds. Fekete, Balázs–Horváthy, Balázs–Kreisz, Brigitta. Budapest: HVG/ORAC, s. 210–223.

Hurban, Jozef Miloslav (2007): *Prvý predseda Slovenskej národnej rady*. Zost.: Rolková, Natália. Bratislava: Kancelária SNR, s. 213–24.

Jurčišinová, Nadežda (2014): Predvojnový predseda Slovenskej národnej strany. *Dejiny* 2014/1, s. 76–94. (www.dejiny.unipo.sk/PDF/Dejiny_1_2014.pdf)

Magyar alkotmánytörténet (1996). Ed.: Mezey Barna. Budapest: Osiris Kiadó.

Mikula Valér et kol. (2005): *Slovník slovenských spisovateľov*. Bratislava, Kalligram–Ústav slovenskej literatúry SAV.

Petrík, Vladimír (1990): Prozaik Martin Rázus. In *Krčmársky kráľ*. Bratislava: Tatran.

Podrimavský, Milan (1983): *Slovenská národná strana v druhej polovici XIX. storočia*. Bratislava: Veda.

Rázus, Martin (1990): *Krčmársky kráľ*. Bratislava: Tatran.

Škvarna, Dušan (2007): *Cesta moderných slovenských dejín*. Banská Bystrica: UMB FHV.

Szabó, Dániel (1985): Választás és család Magyarországon a századfordulón. *História* 56. <http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/historia/85-056/ch21.html>

V publikácii použité a citované staršie beletristické diela od Jozefa Gregora Tajovského, Petra Kompiša a Jána Kalinčiaka pozri na webovej stránke:

www.zlatyfond.sme.sk